

ПРИСТОСУВАННЯ КОЛИШНЬОГО ПАЛАЦУ ПОТОЦЬКИХ У МІСТІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ ПІД МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВИЙ КОМПЛЕКС

У статті висвітлюється проблема збереження та пристосування історичного комплексу XVIII ст., який був складовою міста-фортеці. Представлена сукупність обґрунтованих заходів щодо приведення пам'ятки архітектурно-містобудівної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування та іншого культурно-освітнього використання.

Ключові слова: збереження історичного комплексу, фортифікації, технічний стан, руйнування, музейно-виставковий комплекс, художньо-естетичний образ, музеєфікація.

Принципи збереження та пристосування архітектурно-містобудівної спадщини задекларовані у державних документах і постановах, активно обговорюються у наукових колах, але вирішення цієї проблеми потребує індивідуального підходу залежно від конкретної споруди чи комплексу [1,5]. А коли мова йде про колишні фортифікаційні утворення, то проблема збереження таких комплексів ускладнена недостатнім їх дослідженням, відсутністю історичних описових і картографічних матеріалів, численними змінами, які були внесені у планувально-просторову структуру впродовж періоду існування комплексів. Саме одним з елементів колишньої фортифікаційної системи і є палац Потоцьких у місті Івано-Франківську (первісно Станіславів).

Сучасний стан палацу Потоцьких можемо назвати критичним. Більшість споруд комплексу, які походять із XVIII ст., сьогодні занепадають через незагосподарованість і недбале ставлення. Для того, щоб врятувати даний історичний комплекс, пропонуємо здійснити ряд заходів, які продовжать його життя.

Близько 1680 року почалось будівництво палацу – резиденції магнатів Потоцьких у місті Станіславові (сьогодні Івано-Франківську), які були власниками міста. Ділянку для нього було вибрано на північний схід від міста. Будівництвом замку керував Шарль Бенуа, французький архітектор і військовий інженер [3, 4].

Палац зайняв місце на певній віддалі від міських кварталів і відділявся від них еспланадою. З напільного боку його захищала ділянка фортифікаційних споруд, здійснених під керівництвом згаданого Ш.Бенуа. Ф.П.Далейрак називає ці фортифікації «великими насипами новим способом». На дитинцю замку, відокремленому з напільного боку трьома новими куртинами, а з боку міста – огорожею, були розташовані флігелі,

кухня, конюшня, споруда палацу, який був пов'язаний мостом з валгангом. Огорожа замку з боку міста була дерев'яною з кам'яними стовпами, в'їзна брама прикрашена рельєфною арматурою, тобто атрибутами військової [4].

У середині XVIII ст. Станіславівську фортецю було удосконалено на зразок системи Вобана, відомого військового інженера. Новий палац Потоцьких із прилеглою територією, яка мала у плані вигляд правильної трапеції, було обнесено мурами, і ці укріплення були об'єднані з існуючими міськими фортифікаціями. У результаті проведених будівельних робіт місто-фортеця набула вигляду видовженого восьмикутника з поздовжньою віссю симетрії [7] (рис. 1).

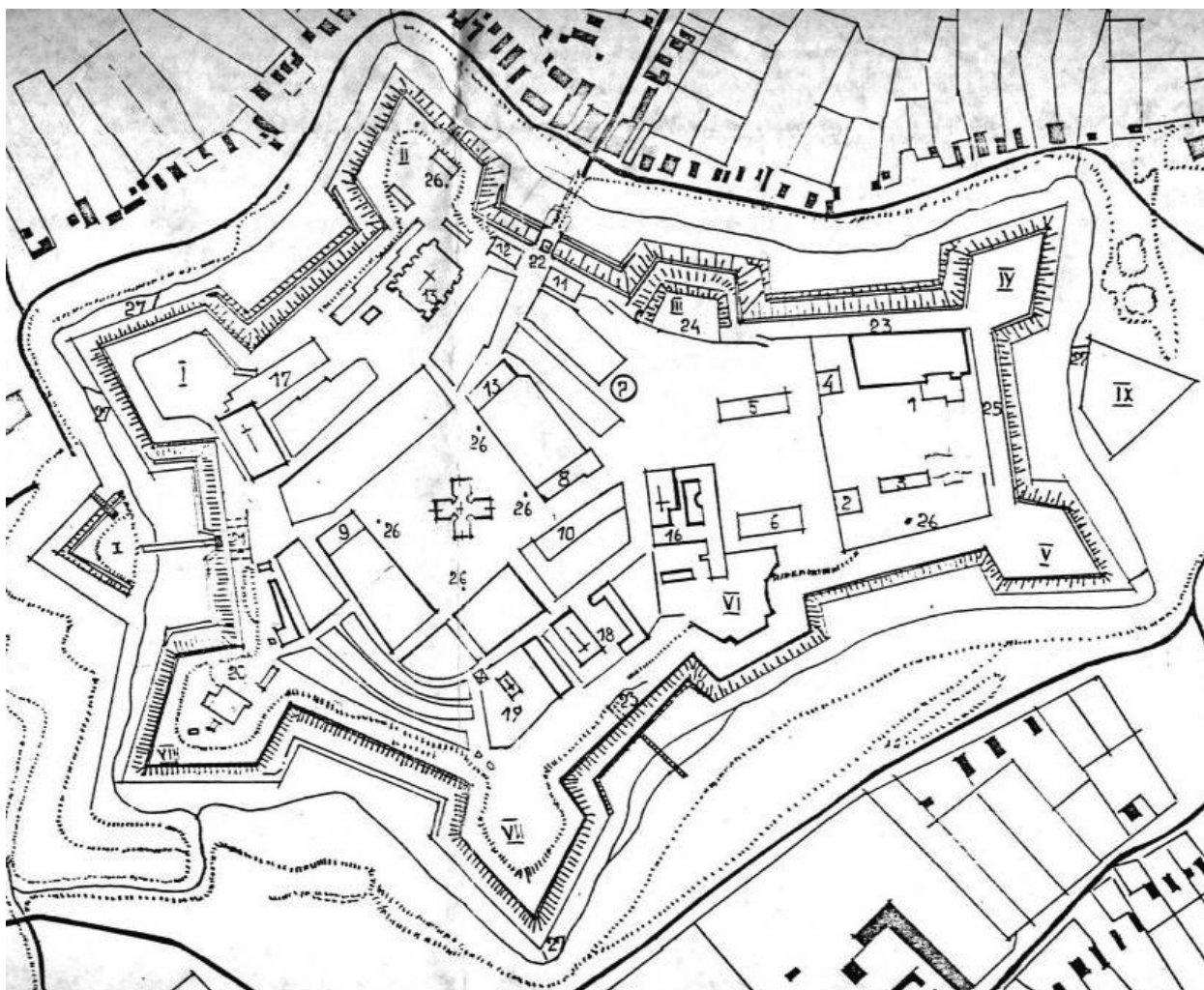


Рис. 1. Фрагмент плану Станіслава 1792 р., складений за участю Артура Дрексlera, копія, що зберігається в Івано-Франківському краєзнавчому музеї

Палац Потоцьких відіграв роль однієї зі складових міста-ансамблю. На період XVII ст. уклад міста-фортеці Станіслава (сьогодні Івано-Франківська) можемо охарактеризувати як спряжений з'єднаний [9].

Розпланувальна структура міста складалась із трьох взаємопов'язаних елементів: середмістя, резиденції власників міста та системи бастионних фортифікацій, яка об'єднувала ці два елементи (Рис. 2).

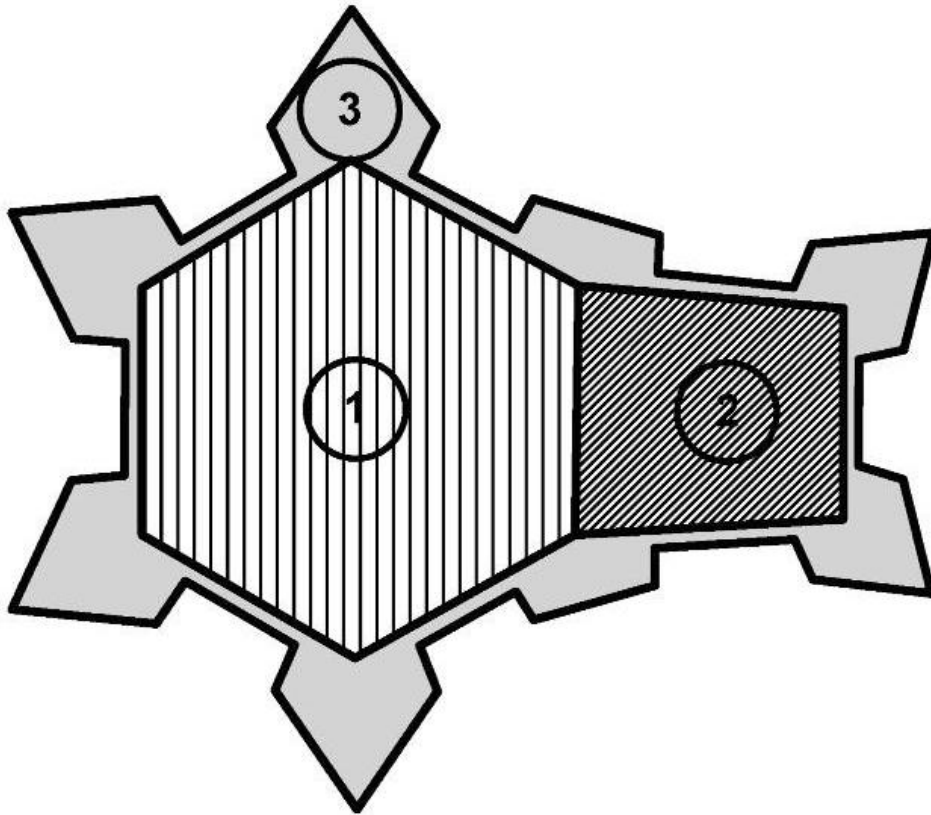


Рис. 2. Станіславів. Схема розпланувальної структури міста на період XVIII ст.: 1. Середмістя; 2. Резиденція власників; 3. Система бастионних фортифікацій

Головною особливістю міста-фортеці була розпланувальна структура, яка відзначається винятково регулярним нарисом фортифікацій. Розпланувальній структурі міста притаманні риси французької містобудівної школи та риси ідеальних міст італійського ренесансу [6].

У 1809-1812 рр. за домовленістю між Росією й Австро-Угорщиною розібрано Станіславські фортифікації, а рови засипано. Було збережено тільки невеличкі елементи мурів [8,10]. У цей час резиденцію власників міста було перетворено на військовий шпиталь.

З початку XIX ст. і до початку XXI ст. палац використовувався як військовий шпиталь австрійською, польською, а пізніше радянською владою. Доступ на територію комплексу, обнесеного мурами, був обмежений. Повністю недоступним комплекс є і сьогодні, а отже, будь-які наукові обстеження, дослідження та фіксації його споруд не проводились. Очевидно,

за період існування комплексу, а це три століття, проводились перебудови, ремонтні роботи та пристосування споруд, що змінило їх зовнішній вигляд і внутрішнє планування. Хоча загальний художньо-естетичний образ комплексу і сьогодні справляє позитивне враження, а відсоток втрат і змін є мінімальним.

На сьогодні колишній палац Потоцьких перебуває у незадовільному технічному стані, споруди ніким не використовуються, а отже, без догляду вони занепадають і руйнуються. Кілька років тому з комплексу був перенесений військовий госпіталь, і палац, очевидно, незаконно перейшов у приватну власність, незважаючи на те, що палац Потоцьких розпорядженням виконавчого комітету Івано-Франківської обласної ради народних депутатів від 26 травня 1981 р. №238-р визнано пам'яткою місцевого значення [2].

На даний час через неналежний догляд усі історичні споруди руйнуються. Сприяють цьому також невпорядковані зелені насадження, які ростуть на території комплексу. Навмисне недоглянуті дерева, кущі, трава висотою 2 метри, все це сприяє руйнуванню споруд.

Комплекс палацу складається з ряду споруд XVII – XVIII ст. (рис. 3). Всі історичні споруди використовувались як корпуси військового госпіталю. Технічний стан кожної зі споруд вимагає проведення ремонтно-реставраційних робіт (рис. 4-7). Територія комплексу обнесена триметровою мурованою стіною. Вхід на територію палацу через муровану браму, яка поєднується з двома флігелями. Автентичність брами поза сумнівом, вона походить з XVIII ст. Її описи зустрічаємо у багатьох історичних джерелах. Технічний стан брами можемо охарактеризувати як незадовільний.

Автентичною є також триметрова мурована стіна, якою обнесена вся територія комплексу. Будівельна техніка та сама цегла даної конструкції є ідентичною з цеглою, якою облицьований фрагмент єдиного збереженого бастіону XVII ст., що знаходиться у провулку Фортечному (рис. 8).

Збережена також, у видозміненому вигляді, частина фортифікацій XVIII ст., які примикають до палацу, а саме це 3-4 метрові земляні насипи, які були бастіонами.

Крім історичних споруд, на території колишнього палацу знаходяться кілька окремо розташованих об'єктів і прибудов радянського періоду. Всі ці будівлі, звичайно, є дизгармонійними по відношенню до історичної забудови комплексу.

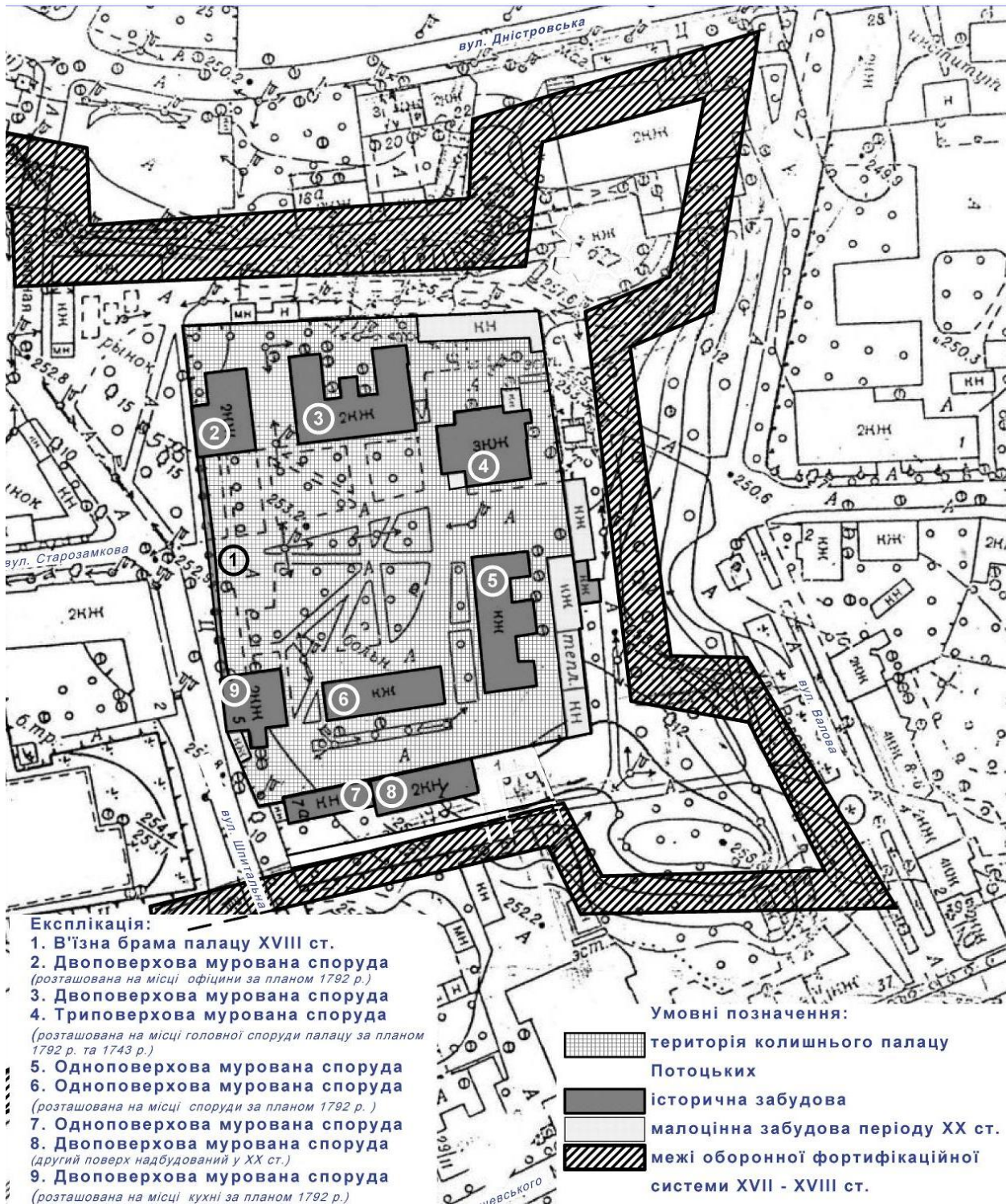


Рис.3. Палац Потоцьких. Схема розташування споруд. Існуючий стан



Рис. 4. Споруда палацу Потоцьких (№3 на схемі розташування...).
Існуючий стан



Рис. 5. Споруда палацу Потоцьких (№4 на схемі розташування...).
Існуючий стан.



Рис.6. Фрагменти споруди (№5 на схемі розташування...)
Існуючий стан

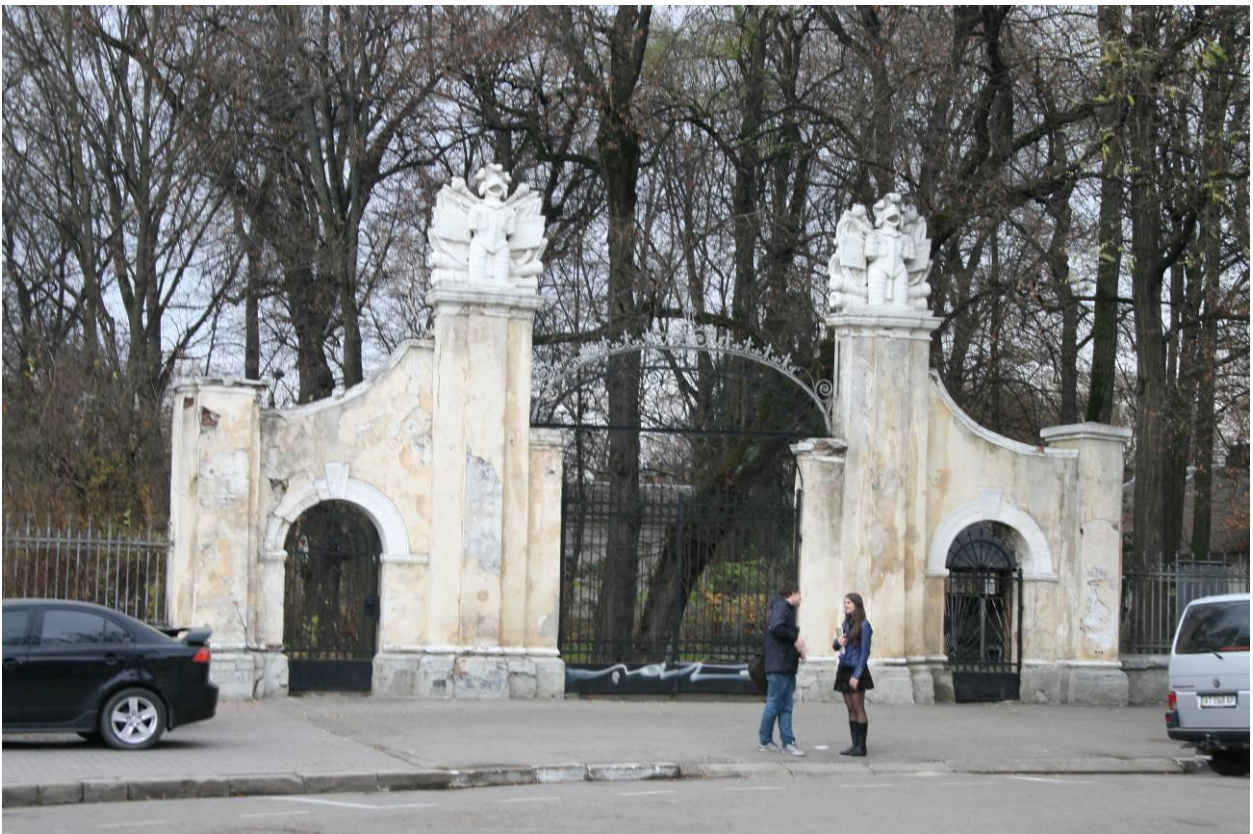


Рис.7. Брама палацу Потоцьких (№1 на схемі розташування...)
Існуючий стан



Рис. 8. Вигляд на муровану стіну та залишки фортифікацій, які оточували палац Потоцьких. Існуючий стан.

Колишній палац Потоцьких знаходиться в історичній частині міста, відмежований кількома кварталами від площі ринок та сполучений з нею вулицею Старозамковою. У сучасній структурі міста розташування палацу є дуже вигідним, оскільки він межує з відпочинково-рекреаційною, громадсько-адміністративною, торговою та житловими зонами. Транспортне сполучення даного об'єкта з районами міста є дуже добрим, оскільки в межах пішохідної доступності розташовано чотири зупинки громадського транспорту. Також є добрі пішохідні зв'язки цього об'єкта з центральною частиною міста.

Відмежованість комплексу залишками колишніх бастіонів і триметровою стіною створює певну камерну атмосферу у внутрішньому дворі палацу, що є сприятливим для створення громадсько-культурного осередку.

У ситуації, що склалася, вирішити проблему зі збереження цінного історичного комплексу можемо шляхом пристосування його до функції, яка б забезпечила використання та експонування споруд палацу без порушення історично складеної об'ємно-просторової структури.

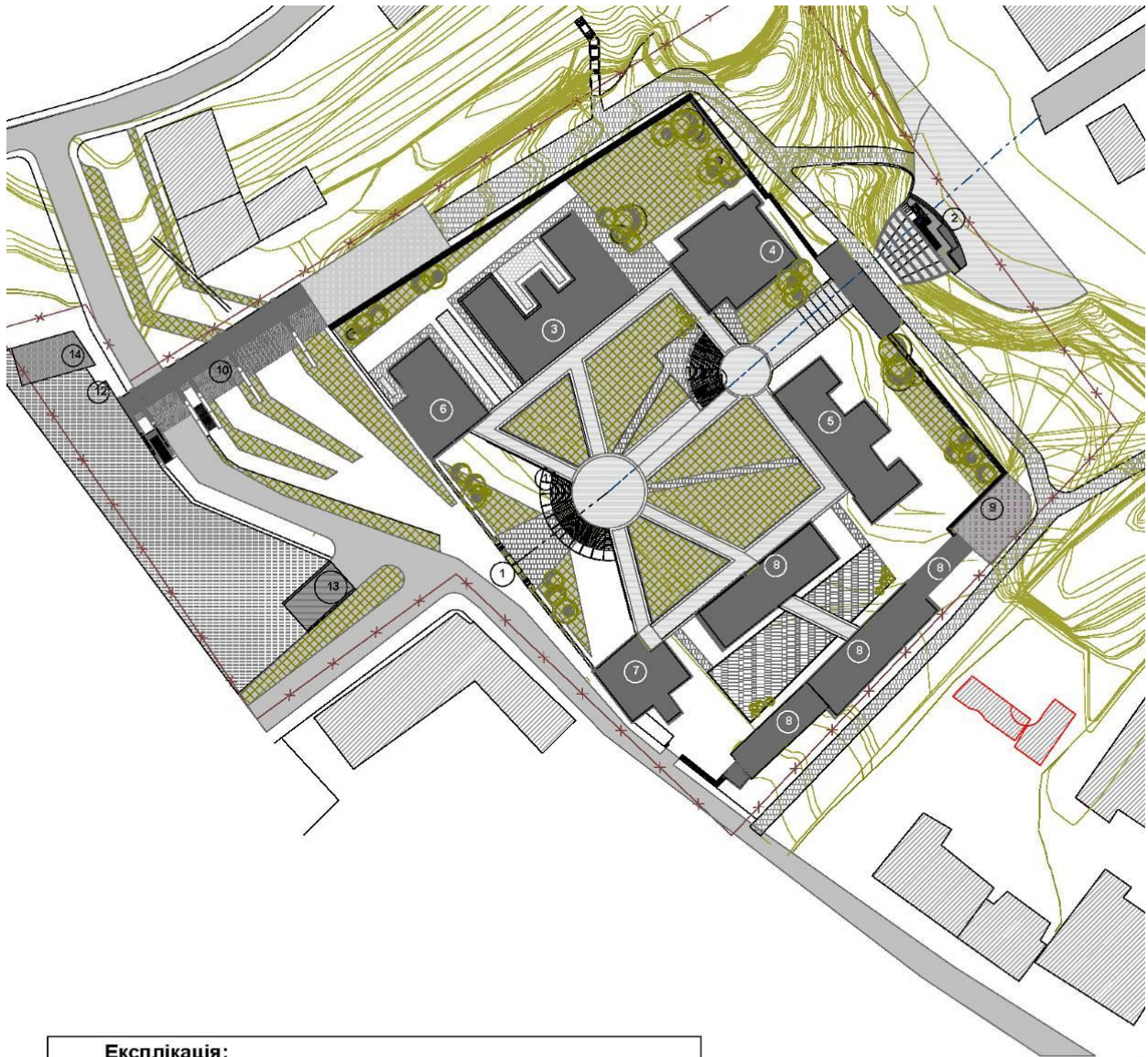
Використовувати палац Потоцьких відповідно до умов збереження пропонується у вигляді музейно-виставкового комплексу із забезпеченням максимального доступу до екскурсійного та туристичного огляду. Таке використання комплексу забезпечить можливість збереження його у вигляді, близькому до автентичного, надасть можливість доступу широкому колу відвідувачів (рис. 9).

Головними завданнями, які лежать в основі концепції пристосування, є:

1. Поєднання пропонованого музейно-виставкового комплексу з рекреаційно-відпочинковою зоною шляхом влаштування додаткового входу зі скверу, що на вулиці Валовій;
2. Поєднання споруд палацу за рахунок підземних переходів у єдиний музейно-виставковий комплекс;
3. Збагачення об'ємно-просторової композиції комплексу сучасними елементами – вхідними павільйонами, які утворюють центральну вісь сприйняття;
4. Переобладнання споруди № 3 (за генпланом) під музей міста, споруд № 4, 5 (за генпланом) – під виставкові галереї, споруди № 8 (за генпланом) – під комплекс громадського харчування, споруд № 6, 7 (за генпланом) – під адміністративні корпуси.
5. Влаштування підземного паркінгу у сусідньому кварталі та зміна організації транспортного руху, що забезпечить доступ до музейно-виставкового-комплексу широкому колу відвідувачів.

Для реалізації запропонованої концепції пристосування палацу Потоцьких пропонуємо певну послідовність проведення заходів:

- здійснення комплексної будівельно-технічної експертизи об'єкта на предмет визначення технічного стану основних конструктивних елементів споруд;
- проведення першочергових рятувальних робіт на спорудах, що руйнуються;
- опрацювання історико-архівної довідки;
- проведення комплексу наукових досліджень, що включають архітектурно-археологічні обміри, натурні обстеження (шурфи, зондажі), детальні інженерні обстеження, історико-архітектурні дослідження, хіміко-технологічні дослідження, мистецтвознавчі дослідження;
- розроблення історико-архітектурного опорного плану комплексу;



Експлікація:	
1	головний вхід (існуючий вхід в палац Потоцьких)
2	додатковий вхід (з північно-східної сторони)
3	музей міста (хірургічний корпус, XIX ст.)
4	виставковий корпус (будівля палацу Потоцьких, XVIII ст.)
5	виставковий корпус (офіцерський клуб, XIX ст.)
6	адміністративний корпус (приміщення флігеля, XVIII ст.)
7	адміністративний корпус (будівля нової кухні, XVIII ст.)
8	ресторан, кафе (стара кухня, господарські споруди, XIX ст.)
9	дитячий майданчик (існуючий)
10	надземний перехід
11	вхід павільон
12	вихід із підземного паркінгу
13	в'їзд у підземний паркінг
14	виїзд із підземного паркінгу
15	господарський в'їзд

Умовні позначення:	
	існуючі споруди колишнього палацу Потоцьких періоду XVIII ст.
	існуючі елементи оборонної системи міста періоду XVIII ст.
	межа території, що впорядковується
	клумба
	мощення бруківкою
	мощення природним каменем
	газон
	скляне перекриття
	кущі, дерева
	асфальтове покриття
	тераса

Рис. 9. Пропозиція пристосування споруд палацу Потоцьких.
(Матеріали дипломної роботи КБ «Реконструкція фасадів споруд та пристосування палацу Потоцьких в м. Івано-Франківську під музейно-виставковий комплекс», студ. Гошта Х., кер. Лукомська З.)

- розроблення проекту охоронних зон;
- розроблення генерального плану пристосування комплексу;
- знесення дисгармонійних прибудов, надбудов радянського періоду, перенесення службово-технічних надземних споруд у підземний рівень;
- проведення реставрації фасадів;
- демонтаж внутрішніх конструкцій та обладнання радянського періоду у спорудах;
- пристосування споруд палацу під корпуси музею (за умови мінімальних змін у первісному плануванні);
- влаштування додаткового входу на територію комплексу зі сторони скверу по вул. Валовій;
- розчищення та пристосування підвальних приміщень споруд під приміщення музею;
- влаштування системи підземних переходів, що забезпечить зв'язок між корпусами музейно-виставкового комплексу;
- влаштування входів-павільйонів у підземну частину комплексу;
- влаштування партеру з дотриманням стилістики комплексу
- влаштування підземного паркінгу у сусідньому кварталі та надземного переходу;
- експонування елементів конструкцій у підземному рівні, які ймовірно будуть розкриті при проведенні розкопок;
- пристосування та часткова реставрація інтер'єрів споруд.

На нашу думку, саме пристосування палацу Потоцьких під музейно-виставковий комплекс дає можливість продовжити життя пам'ятки та створити сприятливі умови для її експонування. Саме музеєфікація комплексу надасть можливість мінімальних змін і втручань в історичну субстанцію комплексу. Доступність громадськості не тільки популяризує палацовий комплекс, а й забезпечить контроль за її експлуатацією.

За прикладом пропозиції з пристосування палацу Потоцьких в Івано-Франківську можна розробити конкретні рекомендації для багатьох історичних комплексів України, існування та збереження яких також під загрозою.

Список використаних джерел

1. Бевз М. Історичні міста Галичини: проблеми вивчення і збереження. Т. ССХІІ. / Микола Бевз// Записки Наукового Товариства імені Шеченка. Праці Комісії архітектури та містобудування. – Львів: НТШ, 2001. – С.84-112.

2. Вісник № 17. Офіційне видання Івано-Франківської обл. ради та Івано-Франківської обл.адміністрації// Жовтень. – 1999. – С. 1 – 12.
3. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська. Ч.1./ Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – С.36-44.
4. Кравцов С. Івано-Франківськ. Історико-архітектурний нарис./ С. Кравцов. Звіт про НДР. – НТШ у Львові, 1992. – С.8-9.
5. Конвенція про охорону культурної спадщини Європи// Пам'ятки України: історія і культура : Наук. часоп. – К., 2006. – № 4. – С. 120-125.
6. Лукомська З. Місто Івано-Франківськ – історія і сучасність / З.Лукомська. - Вісник НУ «Львівська політехніка». Архітектура. – Львів, 2004. – № 505. – С. 197-201.
7. Лукомська З. Історико-архітектурний розвиток міста Івано-Франківська/ З.Лукомська. – Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, – Серія «Мистецтвознавство». - Вип. VIII. - Івано-Франківськ, 2005. – С.3-9.
8. Baracz S. Pamietnik miasta Stanislawowa/ Sadok Baracz – Lwow, 1858. – 191s.
9. Motak M. Elementy nowatorskie i tradycyjne w kompozycji urbanistycznej wybranych renesansowych zalozen miejsko-rezydencjonalnych w Polsce / Maciej Motak // Studia z historii architektury i urbanistyki. – Krakow, 1999. – S. 196 – 215.
10. Szarlowski A. Stanislawow i powiat Stanislawowski/ A. Szarlowski. – Stanislawow, 1887. – S. 204 – 205.

Аннотация

Статья посвящена проблеме сохранения и приспособления исторического комплекса XVIII в., который был составной частью города-крепости. Подана совокупность мер для приведения памятника архитектурно-градостроительного наследия в состояние, пригодное для экскурсионного посещения и другого культурно-образовательного использования.

Ключевые слова: сохранение исторического комплекса, фортификации, техническое состояние, разрушение, музейно-выставочный комплекс, художественно-эстетический образ, музеефикация.

Annotation

The problem of saving and adaptation of historical complex from XVIII century, which was the part of city-fortress, is considered in this article. The composite of cogent measures in reference to putting architectural monument, which is the part of architectural and urban-planning town heritage, in condition of complex, which will be usable for excursions and other culturally-educational measures.

Keywords: saving of historical complexes, fortifications, technical state, destruction, museum-exhibitional complex, artistically-aesthetical character, museumfication.